



crkva u svijetu

OSVRTI I PRIKAZI

POTJEĆE LI BOG OD ČOVJEKA?

(Heinz Zahrnt, *Potjeće li Bog od čovjeka*, Zagreb, 1980.)

Želimir Puljić

U izdanju biblioteke »Družba katoličkog apostolata«, koju uređuju palotinci (Zagreb, Remetski kamenjak, bb.), izašla je knjižica Heinza Zahrnta *Potjeće li Bog od čovjeka*, kao treća knjiga serije »Teološke meditacije«. Njezino originalno izdanje je objelodanjeno kod Benzinger — Verlags (Köln), 1979, a na hrvatski ju je preveo Sead I. Muhamedagić, SAC.

Iako je ova knjižica mala, sadržajem je vrlo bogata i zanimljiva. U prvom dijelu autor je dotakao aktualni problem »rođenja Boga iz čovjekova duha«, kako su to prikazali L. Feuerbach, K. Marx i S. Freud, s filozofskog, sociološkog i psihološkog stanovišta. Premda su im aspekti promatranja bili različiti, rezultat im je bio isti: Vjera u Boga počiva na iluziji.

Tako po Feuerbachu, kojega autor naziva ocem modernog ateizma (str. 11), čovjek producira religiju iz samoga sebe. Ona je tako »ljudsko samoštovanje i ujedno samoootuđenje... a Bogovi su zamišljene i u zbiljska bića preobražene čovjekove želje« (str. 12). Budući da je za Feuerbacha čovjek najviše biće i mjerilo drugih stvani, pa i same religije, trebalo bi tog čovjeka probuditi iz religijskog sna i proglasiti da »Homo homini Deus est!« Zato se Feuerbach i trudi u svojim spisima i predavanjima da od »teologâ učini antropologe, od teofila filantropo, od kandidata onosvijeta uporišta ovosvijeta, od religiozne i političke služinčadi nebeske i zemaljske monarhije i aristokracije slobodne i samosvjesne građane Zemlje« (str. 12—13).

Po Marxu, koji je »tvorac jednog u biti ateističkog sistema« (str. 14.), kritika religije je preduvjet svake kritike, i marksizam je »kao čovjekov program potpuno svjesno program protiv Boga« (Milan Mahoveč). Autor sažima Marxovu kritiku religije u četiri sljedeće maksime:

- a) Religija je čovjekova tvorevina;
- b) Religija je izraz čovjekove bijede. Budući da se religija pokazuje kao »izopačena svijet svijeta«, Marx je naziva »duhovnom aromom svijeta«, »opijumom naroda«, »aureolom suzne doline«, »imaginarnim cvjetovima na vijencu« (str. 16).
- c) Marx religiju naziva ne samo aromom i opijumom, nego je naznačuje ujedno »uzdahom potlačenog stvorenja« u stilu prosvjeda protiv čovjekove bijede.
- d) Četvrta je maksima Marxove kritike da religija mora biti prevladana dokidanjem izopačenih odnosa u kojima je utemeljena. »Dokidanje religije kao iluzorne sreće naroda, zahtjev je za njegovu stvarnu sreću« (str. 17). Umjesto da pristaje za jednom iluzornom, onozemaljskom istinom, čovjek

treba da »etablira istinu ovozemaljsku« (str. 17). To je po Marxu zadaća povijesti. Tako se »kritika neba preobražava u kritiku zemlje; kritika religije u kritiku prava, a kritika teologije u kritiku politike« (str. 17). Kritika religije po Marxu završava poukom da je »čovjek čovjeku najviše biće« (str. 18) te zbog toga religija i postaje sve više »bez temelja« i sama od sebe odumire.

Nakon Feuerbachove filozofske i Marxove sociološke kritike religije, autor izlaže ukratko i Freudovu povijesno-psihološku kritiku religije. Bog po Freudu nije ništa drugo do li uzvišeni nebeski Otac: »čežnja za Ocem konijen je religiozne potrebe« (str. 19). Freud objašnjava religiju na osnovi Edipova kompleksa, dakle, na osnovi čovjekova očinskog odnosa te je dijagnosticira »kao univerzalnu prisilnu neurozu« (str. 19). Uzme li se u obzir da je Sigmund Freud nazvao sebe »neprijateljem religije u svakom obliku i u svakom rastvoru« (str. 19), onda ćemo bolje shvatiti u kontekstu i njegovu kritiku religije koja se odigrava u tri stadija: na rampi (personifikacijom prirodnih sila u strahu pred prirodom i sudbinom), na pozornici (ontogenetski, tj. doživljajima osobe u djetinjstvu), i iza kulisa (filogenetski, tj. tumačenjem podrijetla religije iz arhaične baštine), ali uvijek na istoj pozornici: na daskama psihoanalize. Tako je za Freuda religija rođena »iz potrebe da se čovjekova bezpomoćnost učini podnošljivom« te je »izgrađena od materijala uspomena na bezpomoćnost vlastitog djetinjstva i djetinjstva ljudskog roda« (str. 21—22). Zbog toga onaj tko vjeruje u Boga i ima religiju, ostaje — prema tumačenju Freuda — tijekom čitavog svojega života u ovisnosti o prijetelji i zaštićujućoj očevoj slici svojega djetinjstva. To ga sprečava da se osamostalji, i on ostaje infantilni. U tom smislu Freud i označava religiju kao »psihički infantilizam« (str. 22) te predlaže da se čovjek mora osloboditi svakog auktoriteta od kojega se osjeća bilo ugrožen, bilo zaštićen.

U drugom dijelu knjižice (od 23. do 47. str.) autor iznosi dvanaest kritičkih razmišljanja s pet različitih gledišta: antropološkog, historijskog, biblijskog, teološkog i političkog, kao odgovor na izazov kršćanskog vjerovanja u Boga. Autor se pita zašto se ljudi moraju boriti protiv Boga, ako za njih uopće nema nikakvog Boga. Njemu nikako ne ide u glavu »zašto tako mnogobrojni ateisti svoju tvrdnju da nema Boga mogu tek vrlo rijetko mirno i sabrano izgovoriti?« (str. 39). Odbacivanje Boga nije dosad ljude učinilo nimalo ljudskijima, mada je to bio zajednički cilj i opća nada sveukupne moderne kritike religije. Unatoč nastojanjima različite vrste (ideološkim, znanstvenim, političkim i administrativnim) religija nije odumrla. Sve to pokazuje da religija ni u nastajanju ni u nestajanju — nije jednostavno posljedica društvenih odnosa.

Kritičari religije, Feuerbach, Marx i Freud, u načelu su svojom kritikom učinili veliku uslugu pravoj vjeri, jer je to pomoglo da dođe do neke vrste »teološke higijene, čime su brojne okoštale krive ljudske predodžbe o Bogu bile prevladane, a vjera u Boga očišćena od pseudoelemenata« (str. 40—41).

Knjižica Heinza Zahrnta je vrlo interesantna za one koji se bave problemom religije te se na brzu ruku žele okoristiti kritikama koje su na račun religije uputili trojica spomenutih autora. U njoj su dotaknuta ključna pitanja egzistencijalne problematike izražene i u samom naslovu »Potječe li Bog od čovjeka« (ili obratno). Autor razrađuje svoja razmišljanja o toj temi i daje dosta uvjerljiva i proživljena obrazlaganja. Dobro je informiran u vezi s religioznom problematikom. Veliki manjak ove knjižice jest u tome što nije dokumentirana. Tvrdnje koje iznosi autor, doista stoje, ali se (ma baš ni jedanput) ne navodi odakle su te rečenice preuzete (premda se stavljaju pod navodnike, što upućuje čitaoca da se radi o citatima). Knjižica će, konačno, vrlo dobro doći svima koji se nalaze pred intelektualnom dilemom: da li je Bog stvorio čovjeka ili je čovjek stvorio Boga. Izvršno će poslužiti i svećenicima i katehetama koji se trude »u vazda nesavršenom i nikad do kraja dospjelom nastojanju potvrđivati Božju stvarnost u stvarnosti svijeta« (str. 43), a svima »kao časno intelektualno razmatranje« (str. 41) o vjeri, Bogu, religiji (a ne iluziji). Zato je toplo preporučamo.